

Історія освіти і науки

УДК 37(=112.2) (477) «18/19»

І. О. Темна

РОЗВИТОК ОСВІТИ В НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІЯХ НА ТЕРИТОРІЇ ІЗЮМСЬКОГО ПОВІТУ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (кінець XIX – початок XX ст.)

У статті розкриваються причини та основні етапи створення навчальних закладів німецькими переселенцями на території Ізюмського повіту. Досліджується розвиток освіти в німецьких колоніях та основні принципи управління навчальними закладами.

Ключові слова: система освіти, німці, протестанти, колонія, Міністерство народної освіти, Ізюмський повіт.

В статье раскрываются причины и основные этапы создания учебных заведений немецкими переселенцами на территории Изюмского уезда. Исследуется развитие образования в немецких колониях и основные принципы управления учебными заведениями.

Ключевые слова: система образования, немцы, протестанты, колония, Министерство народного просвещения, Изюмский уезд.

In the article are exposed reasons and basic stages of creation of educational establishments by the German migrants on the territory of the Izyumskiy district. Development of education in the German colonies and basic principles of management educational establishments are probed.

Key words: system of education, Germans, protestants, colony, Ministry of Folk Enlightenment, Izyumskiy district.

Постановка²⁶ проблеми. Сучасний період державно-національного відродження України супроводжується зростанням інтересу суспільства до історичного минулого. Серед багатьох проблем вітчизняної історії виокремлюється блок питань, що стосуються головним чином, освіти різних етнічних груп на території України. Освіта є одною з найважливіших передумов добробуту й розвитку народу, одним із найголовніших чинників культури й світогляду етносу.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідження проблем німецьких колоністів розпочалися ще в XIX ст. Серед найважливіших праць цього періоду слід відзначити роботи А. Скальковського[8], Д. Багалія[1], але ці роботи торкаються лише частково системи освіти німців.

Праці радянських істориків Ю. Іванової [5], М. Карпова[6], мали науково-популярний і пропагандистський характер, проблеми національних меншин аналізувалися з ідеологічного боку.

Після здобуття Україною незалежності ідеологічні утиски зникли і проблеми освітніх процесів у німецьких колоніях порушувались у працях М. Белікової[2], І. Задерейчука[4], І. Кулинича та Н. Кривець[7].

Метою даної статті є виокремлення основних особливостей системи освіти німецьких колоністів на території Ізюмського повіту. У зв'язку з даною метою були поставлені наступні завдання: дослідити причини створення навчальних закладів у німецьких колоніях; проаналізувати стан освіти на території Ізюмського повіту на початок XX ст.; з'ясувати основні принципи управління системою освіти у німецьких колоніях.

Виклад основного матеріалу. Протестантськими общинами школа розглядалась перш за все, як один із найважливіших важелів виховання молодого покоління у відповідності до принципів релігійного вчення. Конфесіоналізм закріплювався ще й тим, що діти навчалися читанню і письму по Біблії і Євангелію, вивчали історію свого віровчення, заучували на пам'ять молитви, тексти святого писання й висловлювання, співали церковні гімни. Таким чином німецька школа сприяла закріпленню віри [7, с. 117].

Німці, які переселялися на територію України, потрапляли в те середовище, де вже була створена своя система освіти, тому вони були змушені робити вибір: пристосовуватися до місцевої системи освіти або створювати власну школу. Німецька громада обрала другий шлях. Створюючи колонію, переселенці, перш за все дбали про відкриття навчального закла-

ду. Колоністам надавалися права та обов'язки в освітній системі, серед яких було право управляти шкільною справою; контролювати відвідування всіма дітьми навчальних закладів й забезпечувати тісний зв'язок школи з громадою, серед обов'язків першочерговим було те, що німецькі колоністи повинні були самостійно забезпечувати процес навчання всім необхідним.

У другій половині ХІХ століття відбувається поступова передача навчальних закладів до Міністерства народної освіти.

Чиновники міністерства, насамперед, з'ясували кількість навчальних закладів і спробували уніфікувати систему їхнього функціонування та управління. Керівництво навчального округу спрямувало всі свої зусилля на введення викладання всіх предметів російською мовою, за винятком Закону Божого і власне німецької мови [4, с. 10].

Початкові училища Ізюмського повіту поділялися на 2 категорії:

1) училища, які відкривалися за інструкцією від 4 червня 1875 року (підзвітні Міністерству народної освіти) в селах Василівка, Григорівка Гаврилівської волості.

2) училища, які відкривалися згідно з положенням від 25 травня 1874 року (училища підконтрольні Училищним радам) в селах Беззаботівка, Рижове, Софіївка, Безпальцеве, Єлизаветівка Олександрівської волості, Петровка Гаврилівської волості.

У 1900 році було відкрите Ново-Бахнетівське однокласне сільське училище у селі Ново-Бахнетівка Олександрівської волості. [3, арк. 12]

У «Відомостях й звіті про народні училища Ізюмського повіту» згадується те, що на 1 січня 1900 року на території Ізюмського повіту було 2 школи, які утримувалися німецькими колоністами і були підпорядковані Міністерству народної освіти.

Шкіл, які були підпорядковані Училищним радам, на 1 січня 1900 року було шість, а на 1 січня 1901 року - сім. З них у приватній власності знаходилось чотири школи, наймалися за рахунок німецької громади три.

На 1 січня 1901 року на території Ізюмського повіту однокласні сільські училища, які утримувалися німецькими колоністами, були в селищах: Василівка Барвінківської волості, Григорівка Гаврилівської волості, Ново-Бахнетівка Олександрівської волості.

На території Ізюмського повіту станом на 1900 рік в однокласних сільських училищах, які забезпечувалися німцями-колоністами і які були підзвітні Міністерству народної освіти, було 3 вчителів, які не були православними, один із них протестант і два меноніти. До того ж серед них

не було жінок. В училищах, які підпорядковувалися Училищній раді, було 7 учителів: три протестанти і чотири вчителів менонітського віросповідання.

На 1900 рік в Ізюмському повіті в училищах підконтрольних Міністерству народної освіти було 94 учні, із них 55 чоловіків і 39 жінок. На 1901 рік в училищах навчалось 152 учні, з яких було чоловіків 97 а жінок – 80. Щодо релігійного віросповідання, то в цих училищах православні не навчалися, на 1901 рік в училищах навчалось 55 протестантів і 97 менонітів.

В навчальних закладах, підзвітних Училищним радам, на 1900 рік навчалось 172 учні, із них чоловіків було 92, а жінок 80. На 1901 рік тут навчалось 217 учнів із них 109 чоловіків і 108 жінок. Варто зазначити, що в цих училищах навчалися також і православні і римо-католики. На 1901 рік тут навчалися: православні – 1; римо-католики – 71; протестанти – 66; меноніти – 79.

Важливим є той факт, що в училищах, які утримувалися німецькими колоністами навчалися діти селян. Діти дворян і чиновників та інших станів тут не навчалися [3, арк. 15].

Навчально-виховний процес, згідно зі свідченнями огляду проведеного в 1901 році і результатами екзаменів в школах, які утримувалися німцями, був на досить високому рівні. Викладання всіх предметів, окрім Закону Божого і німецької мови, велось російською мовою.

Успіхи учнів у вивченні російської мови були задовільними, окрім Єлизаветівського і Софіївського училищ, де погано писали російською мовою.

У підготовчих відділеннях німецьких шкіл діти читали статті з книги Вольнера: «Російська мова» (випуск 1)

У молодших відділеннях при читанні російською мовою, ще дуже відчувався акцент німецької мови.

У середніх відділеннях читання на російській мові велось за книгою Вольнера «Російська мова» (випуск 2). Акцент при читанні деяких російських слів ще був помітним. Переказ змісту прочитаного відбувався лише за допомогою спрямовуючих питань викладача.

У старших класах практикувалось читання та переказ статей із книги Вольнера «Російська мова» (випуск 3). Результати методики викладання були задовільними, учні уже добре володіли російською мовою [3, арк. 17]

Закон Божий викладався вчителями загальноосвітніх предметів. Предмет музика викладався російською мовою, до того ж російський гімн виконувався учнями під чітким керівництвом учителів.

Варто зазначити, що всі вчителі володіли російською мовою на високому рівні і відносилися до своїх педагогічних обов'язків дуже відповідально.

Заробітну платню вчителів в німецьких школах отримували у розмірі від 300 до 600 карбованців на рік, а також надавалося житло, опалення, освітлення житла, та служниця [3, арк. 21]

Всі підручники і навчальні посібники купувалися на кошти батьків дітей, які навчалися у цих школах. При двох училищах – Василівському і Петровському на кошти сільської общини була створена шкільна бібліотека з підручників, рекомендованих Міністерством народної освіти, які увійшли в каталог книг для вживання в нижчих училищах відомства міністерства [3, арк. 26].

Висновки. Дослідження німецької системи освіти, що склалася на Ізюмщині, свідчить про те, що вона перебувала на досить високому рівні і виконувала важливу роль, як у житті цієї етнічної групи, так і всього краю. Німецька громада зробила великий внесок у розвиток освіти регіону, їхні навчальні заклади забезпечували підготовку високоосвічених випускників. Саме завдяки освітнім процесам, які відбувались у колоніях, німцям вдалося зберегти свою національну самоідентичність і розвиватися як окремому етносу.

Перспективами подальшого дослідження є поглиблення основних напрямів у вивченні даної проблематики, та розширення території існування німецьких шкіл у Харківській губернії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалий Д.И. Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры. Исторический этюд. /Д.И Багалий. – К., 1889.
2. Белікова М.В. Менонітські колонії Півдня України: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01/ Белікова Марина Володимирівна; Запорізький національний ун-т. – З., 2005. – 20 с.
3. Державний архів Харківської області. – Ф. 266. – Оп. 1. – Спр. 797. – 29 арк.
4. Задерейчук І.П. Розвиток системи освіти німців на Півдні України: атореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01/ Задерейчук Іван Панасович; Харківський національний ун-т імені В.Н. Каразіна. – Х., 2005. – 24с.
5. Иванова Ю.В. Особенности формирования хозяйственного комплекса многонационального района Приазовья / Ю.В. Иванова// Культурно-бытовые процессы на юге Украины. – М. : Наука, 1979.
6. Карпов М. - Барвінківський зошит, / М. Карпов - Харків: Прапор. - 1971.
7. Кулинич І.М. Нариси з історії німецьких колоній в Україні / І.М. Кулинич, Н.В. Кривець – К. : Ін-т історії України НАН України, 1995. – 293с.
8. Скальковський А. Опыт статистического описания Новороссийского края. 1730 – 1823/ А. Скальковский. – Одесса, 1850.